

TERZIJDE

HET ZUIDELIJK TONEEL SPEELT "DE CENCI"

The Cenci van Percy Byssche Shelley wordt vaak beschouwd als het enige drama uit de Engelse romantiek dat ook speelbaar zou zijn. De stukken die Wordsworth en Byron bijvoorbeeld schreven waren "closet plays" die niet eens voor het theater bestemd waren. Maar Shelley schreef zijn *The Cenci* wel degelijk met het oog op opvoering. Hij presenteerde het stuk aan het Covent Garden-theater maar men had te veel bezwaar tegen het onderwerp. Ook Drury Lane wees het stuk af vanwege het al te gruwelijke verhaal.

Shelley baseerde zijn inderdaad zeer gruwzame tragedie min of meer op historische feiten. In het voorwoord tot het stuk vertelt hij zelf dat hem tijdens zijn reizen in Italië een manuscript in handen viel dat gecopieerd was uit de archieven van het Paleis van de Cenci te Rome en dat een gedetailleerde weergave bevatte van het gruwelijke verhaal dat eindigt met de uitroeiing van het adellijke en rijke geslacht van de Cenci tijdens het pontificaat voor Clemens VIII in het jaar 1599. Het is het verhaal van een pervers wellusteling die zich aan zijn dochter Beatrice vergrijpt. Samen met haar stiefmoeder en haar broer beraamt zij een plan om graaf Cenci te vermoorden. Daarvoor wordt zij uiteindelijk op bevel van de paus terechtgesteld.

Shelley was duidelijk gefascineerd door de schokkende stof waarin hij een universele betekenis herkende. Wars van enige morele bedoeling wou hij het verhaal op het toneel brengen om "enkele van de donkerste en meest geheime kanten van het menselijk hart aan het licht te brengen". *The Cenci* toont ons een onschuldig wezen dat door de kwade en corrupte wereld zelf tot het kwaad gedwongen wordt. Want de tragedie van Beatrice bestaat er niet in de eerste plaats in dat graaf Cenci haar onteert maar vooral dat hij haar integriteit aantast zodat zijzelf slechts tot geweld haar toevlucht kan nemen.

De actie van het verhaal heeft grotendeels "off-stage" plaats en de tekst bevat veel, misschien al te veel, lange alleenspraken. Toch is de plot knap geconstrueerd en gebouwd op de dramatische tegenstelling tussen Beatrice en Cenci, tussen goed en kwaad. Beiden zijn figuren met een sterke, onbreekbare wil. Wanneer Beatrice in het begin van het derde bedrijf op de scène komt en het blijkt dat zij verkracht werd, wordt het snel duidelijk dat het conflict onafwendbaar moet leiden tot Cenci's dood. Zoals Beatrices broer Giacomo constateert is de natuurlijke band tussen vader en kinderen nu onbestaande.

Men weet dat Antonin Artaud zijn eigen versie schreef van *The Cenci*. Het werd de enige productie van zijn "Théâtre de la Cruauté". Het lijkt waarschijnlijk dat het precies Shelley's a-morele visie was - in die zin dat elk anekdotisme en elke historische relativisering vermeden werd -, die Artaud aansprak. Ook Beatrices uiteindelijke visie op het kwaad als een alles overheersende kosmische kracht schijnt nauw aan te sluiten bij Artauds denkwereld.

Het is vooral door de poëtische taal dat Shelley de historische en anekdotische context ver overschrijdt. Met Artaud in het achterhoofd realiseert men zich al vlug dat een dergelijke tekst een geritualiseerde vormgeving vraagt. Dat leek ook Dora Van der Groen die *The Cenci* bij Het Zuidelijk toneel regisseerde te beseffen. Ook de scenografie van Jan Versweyveld was afgestemd op een ritueel gebeuren. Maar omdat men blijkbaar niet kon weerstaan aan de verleiding om een aantal scènes grof karikuraal aan te zetten, ontspoorde deze productie op jammerlijke wijze.

Het is op zich al een verdienste van Het Zuidelijk Toneel dat het de uitdaging aannam deze toch wel moeilijke tekst van Shelley te enceneren. Terecht werd er gekozen voor een eenvoudige scenografie. Het blijkt onmiddellijk dat het drama uit zijn historische context gelicht wordt en dat men tegelijk het universele karakter ervan en mogelijke verbanden met onze tijd wil suggereren. Het vijftal op een rijtje geplaatste vreemdsoortige stoelen zijn typisch. Sommige lijken op traditionele kerkstoelen, de middelste - de troon van graaf Cenci - is iets groter en doet al meteen denken aan een foltertuig, waarvoor hij aan het slot inderdaad zal dienst doen. De "stoelen" hebben een zitting langs beide kanten, zodat personages die "afwezig" zijn, met de rug naar het publiek kunnen gaan zitten. Er wordt gespeeld op een centraal plateau dat in een blauw licht gehuld is. Achter dit plateau is de duisternis, het universum waaruit de personages soms opdoemen. In deze ruimte balanceert bijna de hele voorstelling door een engel (des doods) op de talloze cirkelvormige wolkjes of sterren. Deze witte, gevleugelde engel zal Cenci begeleiden naar de andere wereld. Ook aan het slot betreedt hij moeizaam en aarzelend de aardse wereld om van de dode Beatrice een schoentje van de voet nemen. Wellicht is deze engel een verwijzing naar Tony Kushners *Angels in America*, want ook hier wordt een beeld opgehangen van een samenleving die onder een soort doem leeft. Het introduceren van de engel levert hier vooral enkele mooie, poëtische beelden op. Zijn continue aanwezigheid leidt echter meer de aandacht van de actie en de tekst af dan zij er meerwaarde aan geeft.

Binnen dit eenvoudige kader kan zich een sober ritueel drama afspelen. Johan Van Assche speelt op schitterende wijze de rol van graaf Cenci. Hij is sober, koel zelfs en bewaart in zijn perversiteit een zekere menselijkheid. Zijn vertolking

"De Cenci" door Het Zuidelijk Toneel. Steven van Watermeulen als Orsino (Foto: Sofie Van Mieghem)

suggereert dan ook dat het absolute kwaad soms dicht bij de dagelijkse realiteit kan liggen. In de zegging legt Johan Van Assche bewust een zekere somberheid, alsof hij een doem met zich draagt.

Chris Nietvelt als Bearice daarentegen hanteert meer verschillende registers, van ingehouden sober tot declamatorisch teatraal zelfs. Zij brengt een knappe vertolking die veeleer dan het beeld van absolute onschuld, een onzekere persoonlijkheid laat zien. Op die manier wordt haar poging om door leugens aan haar eigen veroordeling te ontsnappen, ook meer aanvaardbaar.

Er werd gekozen voor de vertaling van *The Cenci* door Dr. K. H. De Raaf uit 1908. Deze tekst werd door Brick de Bois enigszins aangepast, waarbij vooral de rigide versvoeten van het origineel werden losgelaten. Op die manier behield de tekst enigszins de patine van de tijd. Het lichtjes archaisch taalgebruik schiept ook de passende afstand om de leefwereld van de Cenci te benaderen en is vooral ook het geëigende instrument voor een ritueel theatergebeuren.

Hier waren dus alle voorwaarden aanwezig om een indringende productie van dit zelden gespeelde stuk te creëren. Het eerste halfuur volgt de toeschouwer bijna ademloos dit fascinerende drama. En dan loopt het plots uit de hand en ondergraaft de voorstelling zichzelf. In het begin al laat de prelaat Orsino (Steven van Watermeulen), die ook op Beatrice verliefd is, al even zijn slipje onder zijn soutane zien. Dat is op dat ogenblik een verrassend en veelbetekenend gebaar dat meteen zijn perverse geest en zijn eigen bedoelingen t.o.v. Beatrice duidelijk maakt. Het suggereert ook een decadente sfeer die de wereld van de Cenci inderdaad kenmerkt. Nadien echter zien we dezelfde Orsino meer dan eens volkomen uit de bol gaan. Zoals men met een suikerklontje een hond lokt, leidt hij met een hostie in de hand Giacomo (Bart Slegers) naar voren die dan boven de hostie zijn broek laat zakken. Shelley's stuk is inderdaad sterk antiklerikaal vooral in zijn verzet tegen de onderdrukkende macht van de kerk. Het inlassen van zulke ridiculiserende scènes ondergraaft echter volkomen de revolutionaire kracht van het stuk. Zelfs bovengenoemde scène volstond blijkbaar nog niet. Als hij het over Beatrice heeft, moet hij zo nodig even in zijn eigen broek kijken.

Ook bij de alleenspraak op het einde van het tweede bedrijf waarin Orsino zijn persoonlijk voordeel van het complet tegen Cenci uiteenzet en tevens uitdrukking geeft aan zijn passie voor Beatrice, geeft de prelaat een "act" ten beste die een wilde mengeling lijkt van extase en seksuele fantasie waarin flagellatie en misschien ook masturbatie gesuggereerd worden. Veeleer dan een theatrale visualisering is dit een ridiculisering van de tekst. Zo wordt het personage van Orsino geen ziekelijke, door

de decadente wereld getekende figuur, maar een complete karikatuur. Het verwondert dan ook niet meer dat hij ook Lucretia af en toe vastgrijpt.

Dat Lucretia (Nettie Blanken) een Fellini - achtig moedertype wordt, kan bijdragen tot de decadente sfeer. Maar ook in de uitbeelding van deze figuur weet de regie (of de actrice?) of en toe geen maat te houden.

Bij het begin van de voorstelling ziet de toeschouwer op een televisiescherm dat in Cenci's stoel is ingewerkt, een reeks beelden uit een gewelddadig gangsterfilmpje. Dit nogal gemakkelijke verband met de hedendaagse samenleving krijgt wel extra-betekenis op het einde wanneer Beatrices broer Bernardo (Ramsey Nasr) bij de dood van zijn zus onbewogen naar hetzelfde filmpje blijft staren.

Af en toe worden in de voorstelling ook flarden tekst in het Italiaans ingelast. Net zoals de vermelde ridiculiserende interpretaties, leveren deze toevoegingen geen meerwaarde op maar hollen zij veeleer het drama uit.

Jozef DE VOS

De Cenci van P.B. Shelley door Het Zuidelijk Toneel ging in première in het Chassé Theater te Breda op 25 oktober 1995. Regie: Dora van der Groen; decor en licht: Jan Versweyveld.